

Шетелден ақша қаражаттарын қайтармау қылмысымен күрестің өзекті мәселелері

Бейбітов М. С.

Аңдатпа

Мақалада шекарадан тысқары шыққан валюталық қаржылардың қайтарылмауына байланысты өзекті мәселелерге талдау жүргізілген. Автор осы мәселелер төңірегінде жасалатын қылмыстарға криминологиялық және қылмыстық құқықтық саралау жүргізген және осы қылмыспен күресетін органдардың алдында туындайтын кедергілердің жалпылама сипаттамасын көрсеткен.

Аннотация

Статья посвящена актуальным проблемам невозвращения валютных средств из-за границы. Автором дана уголовно-правовая и криминологическая характеристика преступления, а также освещены проблемы, с которыми сталкиваются правоохранительные органы при расследовании невозвращения валютных средств из-за границы.

Abstract

The article is dedicated to up-to-date issues of non-return of currency means from abroad. The author puts forward criminal-legal and criminological characteristic of a crime and highlights issues confronted by law-enforcement agencies in investigating the cases of currency funds non-return from abroad.

Қазақстан Республикасының 2010 жылдан 2020 жылға арналған құқықтық саясат тұжырымдамасының басым бағыттарының бірі – қылмыстық заңнаманы жетілдіру болып табылады. Осы орайда, өкілеттікті теріс пайдалануға жол бермеу, сонымен қатар, сыбайлас жемқорлықтың алдын алу, экономика саласындағы қылмыстармен күрес нысаны мен әдістерін күшейту, мемлекеттік органдар жұмысының нәтижелігін арттыру мақсатында қаржы-шаруашылық қызметін мемлекеттік бақылау жүйесін жетілдіру ерекше орынға ие.

Қазақстан Республикасының экономикалық қатынастарды ырықтандыруға бағытталған реформалары, мемлекеттің осы салада монополиядан бас тартуы, оның ішінде сыртқы сауда бақылауының жоқтығы, экономикалық қылмыстардың өсуіне мүмкіндік туғызды. Экономикалық қылмыстарды ашуда бірқатар қиын жағдайлар туындайды, бұл қылмыстардың жоғары латенттілігіне әкеп соғады. Мұның себебі, сыртқы сауда саласын реттейтін кедендік, валюталық және де өзге заңнамалардың жетілмегендігімен, бақылау жүйесінің кемшілігімен, сонымен қатар, кейбір лауазымды тұлғалардың сатқындығымен түсіндіріледі. Валюталық реттеу саласындағы негізгі мәселе болып, экспортерлармен валюталық түсімдерді толық қайтармауы қала бермек.

Валюталық қауіпсіздік – елдің экономикалық қауіпсіздігінің маңызды құрамдас бөлігі, оны қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасының мүддесіне сәйкес келетін және оны қорғауға кепіл беретін, валюталық операцияларды жүргізу ережесін айқындайтын заңнама қажет және де осы заңнаманың сақталуын қатаң қадағалау керек. Валюталық түсімдердің шетелге қарай қарқын алуы, Қазақстан Республикасының экономикалық қауіпсіздігіне қатер туғызатынын көрсетеді.

Ұлттық және шетел валютасындағы қаражатты шетелден қайтармау қылмыстық және өкімшілік заңнамаларының нормаларымен реттеледі. Валюталық бақылау саласындағы құқықбұзушылық үшін Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 213-бабымен «Ұлттық және шетел валютасындағы қаражатты шетелден қайтармау» жауаптылық көзделген. Экспорттық операциялар жүргізу барысында резиденттермен алынған ұлттық және шетел

валютасындағы қаражаттар, міндетті түрде Қазақстан Республикасының уәкілетті банкіне есеп шотына аударылуы қажет.

Әрекет қылмыс болып танылады, өйткені мемлекеттегі қаржылық жағдайдың құлдырауына, кәсіпорынның салық төлеуден жалтаруына әкеп соғады.

Ал енді бұл қылмыстың объектісіне тоқтала кетсек, ғалымдардың көзқарастары әртүрлі, профессор А. Н. Ағыбаевтың айтуынша, аталған қылмыстың тікелей объектісі – мемлекеттің сыртқы экономикалық қызметін реттейтін қоғамдық қатынастар. Біздің пікірімізше, бұл қылмыстың тікелей объектісі болып Қазақстан Республикасының экономикалық және қаржылық мүддесі, ал қосымша тікелей объектісі ретінде еліміздің экономикалық қауіпсіздігін қараған дұрыс болар еді.

Объективтік жағына тоқтала кетсек, кінәлі адамның шетелден аударылуға жататын ұлттық және шетел валютасындағы қаражатты қайтармау, яғни әрекетсіздік арқылы сипатталады. Мұндай ұлттық және шетел валюта Қазақстан Республикасынан тысқары жерлерге сатылатын тауарлар үшін Республиканың уәкілетті банкіндегі шоттарға белгіленген уақытта міндетті түрде аударылуы қажет. Қылмыстық жауаптылық нақты адамның осы шетелдік валютаны Қазақстан Республикасының банкіне аударуға нақты мүмкіндігі болған ретте және соған міндетті болса, бірақ соған қарамастан бұл әрекетті жүзеге асырмаған жағдайда орын алады.

Яғни, ұлттық және шетелдік валюта шетелдік банктің шотында немесе басқа жерде болуы, оны Қазақстан Республикасының уәкілетті банкіне аударуға белгілі бір адамның міндетті бола тұра, соны жүзеге асыруға нақты мүмкіндігі бола отырып, соны істемеуін кінәлі адамның әрекетсіздігі деп танымыз. Егерде шетелдік ұйымның теріс әрекеттерінен (мәселен, коммерциялық алаяқтықтан) Қазақстанның уәкілетті банкіне аударылуға міндетті ұлттық және шетел валютасындағы қаражаттар басқа мақсаттарға жұмсалса немесе ондай қаражаттарды табу мүмкіндігі болмаған жағдайларда, адамды осы қаражатты шетелден қайтармады деп жазықсыз жазғыруға негіз жоқ.

Қылмыстың аяқталу мерзімі ұлттық және шетел валютасындағы қаражатты Қазақстан Республикасының уәкілетті банкіндегі шоттарға міндетті түрде аударылуға жататын ұлттық және шетел валютасындағы қаражатты қасақана ірі мөлшерде аудармаған уақыттан бастап есептеледі. Сондықтан да, арнаулы нормативтік актілер мен басқадай ресми құжаттар негізінде валюталық қаражатты аудармаудың мерзімін нақты анықтау қажет.

Бұл қылмыстың субъективтік жағы тікелей қасақаналықпен жасалады. Яғни, кінәлі тұлға ірі мөлшердегі ұлттық және шетел валютасындағы қаражатты қолданылып жүрген заңдарға сәйкес оның Қазақстан Республикасының уәкілетті банкісіндегі шотына міндетті түрде аудару қажеттігін біледі, дегенмен оны Қазақстан Республикасы уәкілетті банкінің шотына аудармауды тілейді.

Аталған бап бойынша қылмыс субъектісі – арнаулы ұйым басшысы және жеке кәсіпкер болып табылады.

Жоғарыда айтылғандардан туындайтыны, бақылаудың объектісі аталған зерттеуге сәйкес, қаржылық қаражаттар болып табылады.

Бақылаудың түріне және оны жүзеге асыратын органдарға қарап, екі одақты бөліп қарауға болды. Олар: экономикалық және құқыққорғау. [3, 268 б.]

Экономикалық одақты банктік бақылау жүзеге асырады. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі 1996 жылғы 24 желтоқсандағы «Валюталық реттеу туралы» Заңының негізінде шетелден валюта түсімдерінің түсуін бақылауды жүзеге асырады. Сонымен қоса, экономикалық одаққа Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 1998 жылғы 5 желтоқсандағы қаулысымен бекітілген «Қазақстан Республикасында экспорттық-импорттық валюталарды бақылауды ұйымдастыру туралы» Нұсқаулығының және 1998 жылғы 5 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің бұйрығының негізінде кеден-банктік валюталық бақылау

функциясын орындайтын Қазақстан Республикасы Кеден органдарын жатқызуға болады. Аталған нормативтік-құқықтық актіге сәйкес, кеден органдары ай сайын келісім паспорты бойынша көлік кеден декларациясының мәліметтерін қызмет көрсететін банкке ұсыну арқылы ақша қаражаттарының түсуіне бақылауды жүзеге асырады.

Экспорттық-импорттық валюталық бақылауды жүргізу, кеден органдарына жүргізіліп жатқан экспорттық-импорттық операциялардың талапқа сәйкестігін, төлемнің негізділігін, есептің толықтығы мен объективтілігін тексеру бойынша міндеттерді жүктейді.

Кеден органдары әрбір экспорттық келісім шарт бойынша экспорттық тауардан түскен валюталық түсімдердің түсуі жөнінде іріктеп алынған құжаттарды жинауды қалыптастырады.

Құқыққорғау одағына өз кезегінде, уәкілеттілеріне аталған санаттағы істерді қарау кіретін мемлекеттік қызмет органдары кіреді. Шетелден ақша қаражаттарын қайтармау қылмысын тергеуді қаржы полициясы органдары жүзеге асырады.

Дегенмен, резиденттермен экспорттық және импорттық тауарлар есебімен байланысты жасалатын валюталық операциялар туралы мәліметтер базасын иеленетін, сәйкесінше осы салада валюта заңнамасының бұзылуы туралы ақпаратқа ие болатын мемлекеттік орган – бұл кеден органдары.

Құқыққорғау органдарының бағалауы бойынша экспорттаушылар шетелде валюта түсімінің 30%-ына дейін жасыру қолынан келіп отыр, нәтижесінде Қазақстаннан ай сайын 1-ден 3-миллиардқа дейін жылыстайды. Қазақстанның Ұлттық банкінің деректеріне сәйкес жалған импорттық келісім-шарттар бойынша ай сайын орташа алғанда 400 млн АҚШ доллары кетеді. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Кедендік бақылау комитетінің мәліметтері бойынша адал емес делдалдық мәмілелер нәтижесінде жыл сайын Қазақстаннан 1 млрд АҚШ доллары жылыстайды. Қазақстан заңнамасында ұқсас компанияларды құру мәселесін қандай да бір құқықтық реттеу болмауын ескерсе, қазақстандық компанияларға оффшорлық компанияларды иелену капиталды әкету бойынша керемет мүмкіндік береді. Қазақстаннан ай сайын оффшорлық аумақтарға шамамен 400 млн АҚШ доллары аударылады.

Осы деректер валюталық реттеуді жүзеге асыру кезінде қалыптасатын қатынастарды қорғау мен сақтауға бағытталған ғылыми негізделген және баламалы шараларды қабылдау қаншалықты өзекті екенін көрсетеді. Мемлекеттен капиталды заңсыз әкету сияқты Қазақстан экономикасының саласында қоғамдық қауіпті әрекеттің осындай жаңа түрі тиісті заңнама шешімін қабылдауды қажет ететіндігі сөзсіз. Осыны есепке ала отырып, қылмыстық-құқықтық реттеу мақсаты мемлекеттің ішкі валюталық нарқын, валюталық құқық қатынастарына қатысушылардың барынша құнды және маңызды мүдделерін қорғау болып табылады.

1997 жылы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексін қабылдаумен бұл құрам мардымды өзгерістерге түсті; заң шығарушы Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің 213-бабында Қазақстан Республикасы заңдарына сәйкес ұйым басшысының Қазақстан Республикасының уәкілетті банкіндегі шоттарға міндетті түрде аударылуға жататын шетел валютасындағы қаражатты шетелден ірі мөлшерде қайтармауына жауаптылық қарастырған. Бұған дейін Қылмыстық кодекспен шетелдік валютадағы қаражатты жасырғаны үшін қылмыстық жауаптылық көзделген болатын. Аталған құраммен ҚР уәкілетті банкіндегі шоттарға міндетті аударылуға жататын шетел валютасындағы қаражатты ірі мөлшерде жасырғаны үшін кәсіпорын, мекеме, ұйым басшыларына (меншік нысанына қарамастан) жауаптылық көзделді.

2009 жылғы 4 шілдедегі Қазақстан Республикасының № 167-IV Заңына сәйкес аталған бапқа өзгерістер енгізіліп, ұйым басшысының немесе жеке кәсіпкердің ұлттық және шетел валютасындағы қаражатты қайтармағаны үшін жауаптылық қарастырылды.

Статистикалық мәліметтерге сәйкес, ұлттық және шетел валютасындағы қаражаттарды шетелден қайтармау бойынша 2010 жылы қозғалған қылмыстық істер көлемі, 2009 жылмен салыстырғанда 2,5 есе (6–15 қылмыстық іске) ұлғайған. Көрсетілген мәліметтер, ұлттық

және шетел валютасындағы ақша қаражаттарын қайтармау қылмысының тамырын тереңге жайғанын байқатады.

Кеден органдарының валюталық бақылауды жүзеге асыру саласында қажетті білімдері, тәжірибелері, дағдылары бар, дегенмен валюталық түсімдердің аударылмауымен байланысты қылмыстарды тергеу уәкілеттігін иемденбеген. Қаржы полициясы органдары кеден заңнамаларын бұзуға байланысты қылмыстарды ашу мен тергеуде белгілі бір қиындықтарға жолығады. Аталған мәселені шешу үшін қылмыстың механизмін анықтау қажет, осылайша тергеу әрекеттері жүргізіледі.

Валюталық түсімдерді шетелден қайтармау қылмысын тергеу тиімділігін арттыру үшін, валюталық заңнама саласы жөнінде білім болуы қажет, бұл қылмыстардың жасалу әдістерін білу керек. Ал, кеден органдары шетел валютасындағы қаражаттарды шетелден қайтармау қылмысын ашу мен тергеу бойынша мүмкіндіктері мол. Бұдан шығатыны, кеден органдары мен қаржы полициясының ұлттық және шетел валютасындағы қаражаттарды шетелден қайтармаумен байланысты қылмыстарды ашу мен тергеу бойынша бірлескен шаралар кешенін дайындау қажет.

Истоки государственной независимости Казахстана

Акуев Н. И.

Аңдатпа

Мақала Қазақстанның мемлекеттік тәуелсіздік алуының шарттары мен алғышарттарының сипаттамасы берілген. Олардың ішінде – басқалар сияқты қазақ ұлтының өзін-өзі тану құқығы, халықтың әлемдік мәдениет қазынасына, елдің саяси және әлеуметтік-экономикалық әлеуетіне қосқан үлесі, Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың жаңа, тәуелсіз Қазақстанның негізін қалаушысы ретіндегі тарихи сіңірген еңбегі бар.

Тәуелсіздік туралы Заңның мазмұнына заңи тұрғыда талдау жасалған және оның идеялары мен қағидаттарының Қазақстан заңнамасында іске асырылу нысандары көрсетілген.

Аннотация

Статья посвящена характеристике условий и предпосылок обретения Казахстаном государственной независимости. В их числе – право казахской нации, как и любой другой, на самоопределение, вклад народа в сокровищницу мировой культуры, политический и социально-экономический потенциал страны, историческая заслуга Президента Республики Н. А. Назарбаева как основателя и создателя нового, независимого Казахстана.

Дан юридический анализ содержания Закона «О Независимости РК» и показаны формы реализации его идей и принципов в законодательстве Казахстана.

Abstract

The article devotes to characterization of conditions and pre-requisites of acquiring a state independence by Kazakhstan. Those include the right of Kazakh nation, similar to any other nation, for self-determination, contribution of people to the treasury of world culture, political and socio-economic potential of the country, historical service of the President of the Republic Nursultan Nazarbaev as the founder and creator of new, independent Kazakhstan.

The paper provides legal analysis of the Law about Independence and exposes forms of implementation of its ideas and principles in the legislation of Kazakhstan.

Восьмидесятые годы XX века характеризовались тем, что социально экономический и политический кризис в Советском Союзе достиг апогея. Воцарился тотальный дефицит на продукты питания и товары первой необходимости. Политическая жизнь была отмечена глубоким застоём. Объявленная перестройка не достигла поставленных целей.